

HOBBS

fra "De store tænktædere"
Berlingske forlag 1968.
Etik og statslære

Menneskedens naturtilstand!

NATUREN har dannet mennesker så ens med hensyn til deres legemlige og sjælelige egenskaber, at – skønt der undertiden kan findes nogle mennesker, der tydeligt er legemligt stærkere eller har større åndsevner end andre – er forskellen – alt taget i betragtning – ikke så betydelig, at noget menneske af den grund kan gøre krav på fordele, som andre, der ikke opfylder sådanne krav, ikke har lige så meget ret til. Thi hvad angår legemlig styrke, har den svageste kræfter nok til at dræbe den stærkeste, enten ved hjælp af hemmeligt rånkespil eller ved hjælp af andre mennesker, som er udsat for samme fare som det selv. 10

Hvad angår åndelige evner, finder jeg en endnu større lighed mellem mennesker, end når det drejer sig om fysiske; vi ser her bort fra de færdigheder, som beror på brugen af sproget, og særlig fra den færdighed at kunne anvende [science]; denne færdighed findes nemlig kun hos et ringe antal mennesker, der ydermere kun kan have den på få områder; den er ikke medfødt og heller ikke erhvervet på samme måde som f.eks. klogskab [prudence]. Klogskab beror nemlig kun på erfaringer; hvis derfor mennesker be-

skæftiger sig i lige lang tid med det samme emne, erhverver de dermed lige mange erfaringer og opnår samme klogskab om emnet. – Når man ikke vil tro på en sådan lighed, skyldes det blot en forfængelig tro på egen visdom, som næsten enhver mener, at han selv har fremfor pobelen, hvormed man mener alle andre mennesker end sig selv og nogle få udvalgte, som man anerkender på grund af deres berømmelse, eller fordi de har samme mening som én selv. Thi således er menneskers natur, at selv om de nok er villige til at indrømme, at der er mange andre, der er vittigere, mere veltalende eller lærdere end de selv, vil de ikke tro,

af at leve sammen med andre mennesker, hvis der ikke er en magt, som er i stand til at styre alle. Thi enhver vil have, at mennesker skal vurdere ham på samme måde, som han vurderer sig selv; ved alle tegn på foragt eller under-vurdering vil han ifølge sin natur tilstræbe at fremtvinge et højere omdømme hos dem, der foragter ham, ved at volde skade så meget, som han tør, og hos andre vil han søge at vinde ry ved det eksempel, han giver. Denne tendens er hos mennesker tilstrækkelig til at få dem til at ødelægge hinanden, hvis de ikke har en fælles magt, der kan få dem til at holde fred. 70

Vi finder altså i menneskets natur tre hovedårsager til strid. For det første rivaliseren, for det andet usikkerhed og for det tredje stræben efter ære. 85

Den første årsag får mennesker til at trænge ind hos andre for vindings skyld, den anden får dem til at gøre det for sikkerhedens skyld, og den tredje får dem til at gøre det for at opnå beømmelse. I det første tilfælde bruges vold for at gøre sig til herre over andre mænd, kvinder, børn og kvæg, i det andet for at opnå sikkerhed og i det tredje for bagateller som et ord, et smil, en modsigelse eller et andet tegn på undervurdering enten af deres egen per-son eller af deres slægt, deres venner, deres land, deres stilling eller deres navn. 90

Heraf fremgår det klart, at i den tid mennesker lever uden en fælles magt til at holde dem alle i ave, befinder de sig i en tilstand, som vi vil kalde krig - og en krig, hvor alle kæmper mod alle. Thi krig består ikke alene af slag eller af kamphandlinger, men krigen er latent i enhver tid, hvor viljen til at søge udløsning i slag er tilstrækkelig er-kendt; derfor må tidsmomentet tages i betragtning, når man skal finde frem til krigenes væsen på samme måde, som når man skal finde frem til vejrets natur. Thi det dårlige vejs natur betror ikke på en eller to regnbyger, men på at vejret i mange dage har været regntungt. På samme måde består krigenes væsen ikke i den åbenlyse kamp, men i den erkendte disposition til kamp, der vedvarer, indtil

at der er mange, der er lige så vise, som de selv er, thi de ser deres egen visdom nærpå, men andre menneskers på afstand. Dette bidrager imidlertid snarere til at vise, at alle mennesker er mere lige på dette punkt end ulige; thi der findes i almindelighed ikke noget bedre tegn på rigelig fordeling, end at enhver er tilfreds med sin lod. 35

Denne lighed i dygtighed medfører, at vi gør os de samme forhåbninger om at nå vorre mål. To mennesker bliver der-for fjender, hvis de ønsker de samme ting, som ikke begge kan opnå. Dette medfører, at de vil søge at ødelægge eller undertrykke hinanden i deres stræben efter at nå deres mål, som hovedsageligt går ud på deres egen selvopholdelse, men som også til tider kun går ud på at søge morskab. 40

Derfor sker det, at hvis et enkelt menneske planter, sår, bygger eller har opnået en velegnet plads, kan han risikere, at andre, hvis de ikke flygter anden modstand end fra denne ene mand, vil forene deres styrke for at betøve ham, ikke blot frugten af hans arbejde, men også hans liv eller frihed. Når de på den måde er trængt ind på hans enemærker, står de derefter selv i fare for at blive udsat for det samme. 45

Der er ingen mulighed for, at nogle kan undgå denne indbyrdes frygt på anden måde end ved at foregribe begi-venhederne, dvs. ved hjælp af magt eller list at tiltage sig herredømmet over så mange mennesker som muligt, indtil de ikke kan se nogen magt, der er stor nok til at bringe dem i fare; dette er kun, hvad ens egen selvopholdelses-drift kræver, og det er almindeligt tilladt. Der er også nogle, der ved sejr flyder sig over at betragte deres egen magt, og derfor bliver de ved med at angribe langt ud over, hvad der er tjenligt for deres egen sikkerhed; andre, som ellers ville være tilfredse med at leve roligt under beskedne for-hold, vil ikke være i stand til det ret længe, hvis de kun har deres egne kræfter at forsvare sig med. Som følge heraf må den forøgelse af herredømmet over mennesker, som er nødvendig for selvopholdelsen, være tilladt. 50

Mennesker har endvidere ingen glæde, men kun sorg

lidenskaber, førend man ved, at der er love, som forbyder dem, og disse love kan man ikke kende, førend de er ¹⁴⁵ blevet givet, og ingen lov kan gives, førend man er blevet enige om en person, som kan give dem. Det kan muligvis tænkes, at der aldrig har været en tid med en sådan krigstilstand, og jeg tror ikke, at den har været almindelig over hele verden; men der er mange steder, hvor mennesker i ¹⁵⁰ vore dage lever sådan. De vilde folkeslag i Amerika lever helt uden vegting, når undtages styret i små familiegupper, hvis sammenhold beror på naturlig tilbøjelighed, og de lever i dag på den dyriske måde, som jeg før omtalte. Hvordan levemåden end kan være, så vil man konstatere, ¹⁵⁵ at der, hvor der ikke er en fælles magtfaktor at flygte, vil den måde, man ellers har levet på under en fredelig regering, udarte til borgerkrig.

Selv om der aldrig skulle have eksisteret en tid, hvor de enkelte mennesker levede i en indbyrdes krigstilstand, så ¹⁶⁰ gælder det for alle tider, at konger og personer, der besidder den suveræne magt, på grund af deres uafhængighed er i en bestandig rivaliseren og i samme situation og tilstand som gladiatorer, der har deres våben og deres blik rettet mod hinanden og bestandig er på vagt over for deres ¹⁶⁵ næste, hvilket må siges at være en krigstilstand. Men da suverænerne er i stand til at beskytte og opretholde deres undersåtters virksomheder, forårsager det ikke den elendig-
hed, som enkeltmenneskers frihed indebærer.

Det følger også af denne alles krig mod alle, at intet ¹⁷⁰ kan være uretfærdigt. Begreberne om det moralsk rigtige og forkerte, om retfærdighed og uretfærdighed har her ingen mening. Hvis der ikke er en fælles magt, er der heller ingen lov, og hvor der ingen lov er, er der heller ingen uretfærdighed. Styrke og rænkesmederi er to kardinaltyder ¹⁷⁵ under krig. — Retfærdighed og uretfærdighed hører hverken til legemets eller sjælens egenskaber. Hvis de gjorde det, ville de findes hos et menneske, der stod alene i verden med sine sanser og lidenskaber. Men de er egenskaber, ¹⁸⁰ som betor på, at mennesker lever i samfund og ikke isoleret.

man får garanti for det modsatte. Til andre tider er der
fred.

Hvad der derfor følger med en krigstilstand, hvor enhver ¹¹⁰ er fjende med alle andre, følger også i en tid, hvor mennesker lever uden anden sikkerhed end den, deres egen styrke og opfindsomhed kan sikre dem. I en sådan tilstand er der ingen mulighed for erhvervsomæssig virksomhed, fordi arbejdet frugter er usikre; derfor vil der ikke være agerbrugs-
kultur, ingen skibsfart eller udnyttelse af de goder, som ¹¹⁵ kan indføres over havet, ingen rummelige og bekvemme bygninger, ingen midler til at bevæge de ting, som kræver megen kraft, ingen viden om jordens overflade, ingen tidsangivelse, ingen kunst, ingen litteratur, intet samfundsliv og hvad der er værst af alt, bestandig frygt og fare for ¹²⁰ voldsom død — menneskets liv bliver ensomt, fattigt, ulumsk, dyrisk og kortvarigt.

Det kan måske synes mærkværdigt for en og anden, som ¹²⁵ ikke har overvejet disse ting, at naturen således skulle virke splittende og gøre mennesker i stand til at trænge ind hos og ødelægge hinanden, og man vil måske derfor, hvis man ikke stoler på de slutninger, man når til ud fra kendskab til de menneskelige følelser, ønske også at få det bekræftet ved erfaring. En sådan tvivler skal blot iagttage sig selv, ¹³⁰ thi når han rejser, bærer han våben og søger at få et godt følgeskab — når han går til ro, låser han sine døre og desforuden sine kister. Dette gør han samtidig med, at han ved, at der er love og officielle myndigheder, der er bevaebnet, ¹³⁵ så de kan hævne alle de overgreb, som udøves mod ham.

Denne tvivler skal gøre sig klart, hvilken mening han har ¹⁴⁰ om sine medmennesker, når han låser sine døre, om sine medborgere, når han låser sine kister, om sine børn og sine tjenere, når han låser sine kister. Anklager han dermed ikke lige så meget menneskeheden med sine gerninger, ¹⁴⁵ som jeg gør det i ord? — Ingen af os anklager imidlertid dermed den menneskelige natur. Drifterne og andre menneskelige lidenskaber er i sig selv ingen synd. Dette er heller ¹⁵⁰ ikke tilfældet med de handlinger, der udspringer af disse

— Det følger også af krigstilstanden, at der ikke kan være tale om ejendomsret eller rådighed over noget, intet kan klart fastslås at være *mit* eller *ditt*, man har kun det, man kan skaffe sig, og man har det kun så længe, man kan fastholde det.

185

Vi har her hørt om den slette tilstand, mennesker i kraft af deres blotte natur virkelig er hensat i. De har dog en mulighed for at komme ud af den, dels ved hjælp af deres følelser og dels ved hjælp af deres fornuft.

190

De følelser, som gør mennesker tilbøjelige til at søge fred, er frygten for døden og ønsket om de ting, der er nødvendige for en rimelig livsudfoldelse. Fornuften angiver de egnede vedtægter, der kan fremkalde fred, og som mennesker er i stand til at blive enige om. Disse vedtægter kaldes andre steder for de naturretslige love.

195

Om naturretslige love og ærensplanter

NATURRETEN, som forfatterne i reglen kalder *jus naturale*, er den frihed, der besiddes af enhver til at anvende sin magt, som han vil for at kunne opretholde sin egen natur, dvs. sit eget liv; med andre ord det er friheden til at udføre alt, hvad man ud fra sin egen dommekraft og fornuft skønner mest hensigtsmæssigt til at bevare eksistensen. Den rette betydning af ordet *frihed* er fraværelse af ydre hindringer. Disse hindringer kan ofte fratage mennesket magten til at gøre, hvad han vil, men de kan ikke forhindre ham i at anvende den magt, der er blevet tilbage hos ham, til at rette sig efter sin egen dommekraft og fornuft. En *naturretslig lov*, *lex naturalis*, er en norm eller generel regel, som man har fundet frem til ved hjælp af fornuften. Denne naturretslige lov forbyder mennesket at gøre noget, som er ødelæggende for hans liv, eller at borttage de midler, der kan bevare det. Skont de, som behandler dette emne, plejer at sammenblande begreberne *jus* og *lex*, *ret* og *lov*, bør de dog skelne mellem disse begreber, thi *ret* består i friheden til at handle eller undlade at handle, hvorimod

200

205

210

215

lov skal bestemme eller binde til enten at handle eller lade være, hvilket vil sige, at lov og ret er forskellige i samme grad som pligt og frihed, hvilke to begreber strider mod hinanden i samme sag.

220

Eftersom menneskets naturtilstand, således som det fremgik af foregående kapitel, er en alles-krig-mod-alle-tilstand, hvor enhver er henvist til sin egen fornuft, og hvor man må anvende alle midler, der kan bevare ens liv for fjendeangreb, så følger deraf, at alle har ret til alt, endog til andre menneskers legemer. Så længe denne naturlige ret for alle til alt varer, kan intet menneske være i sikkerhed og leve så længe, som naturen ellers normalt tillader mennesker at leve, hvor stærk og klog han end kan være. Det er derfor en norm eller en generel fornuftregel, at *enhver bør søge at tilstræbe fred, hvis han har udsvigt til at opnå den; og hvis han ikke har udsvigt dertil, må han opsøge og anvende alle hjælpemidler og fordele, han kan erhverve i krigen*. Den første del af denne regel indeholder de første og grundlæggende *naturretslige love*: at *tilstræbe fred og efterkomme den*. Den anden indeholder hele *naturretten*: at *forsvare sig selv ved alle midler*.

225

Ud fra denne grundlæggende naturretslige lov, ved hvilken det er påbudt mennesker at tilstræbe fred, udledes den anden lov: *ndr et menneske er villig til at stræbe efter fred og selvforsvar, samtidig med at andre også er det, vil han med sin fornuft nå til indsvigt i nødvendigheden af at give afkald på denne*

240

naturret til alt og lade sig nøje med så meget frihed i sine forhold til andre mennesker, som han vil tillade andre mennesker at have i forhold til ham selv. Thi så længe alle opretholder retten til at gøre, hvad der passer dem, så længe befinder de sig alle i en krigstilstand. Men hvis andre ikke vil give afkald på

245

denne ret, på samme måde som han har i sinde, så er der ikke nogen grund for nogen til at opgive denne ret; det ville være det samme som at udsætte sig for at blive et værgeløst bytte snarere end at opnå fred. — Denne lov findes i evangelierne: *alt hvad du vil have at andre skal gøre mod dig, skal du gøre mod dem*. Og det er den lov, der gælder for alle mennesker: *quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*.²⁾

250

HOMMES

158

At man giver afkald på *retten* til noget vil sige at opgive sin frihed til at forhindre, at andre kan drage fordel af deres naturlige ret til det samme. Thi den, der giver afkald på eller opgiver denne ret, giver ikke dermed en anden en ret, denne ikke havde før, eftersom der ikke er noget, som et menneske ikke ifølge naturen har ret til. Det eneste han gør, er, at han ikke står den anden i vejen, så denne kan drage fordel af sin oprindelige ret. Således vil den fordel, der for et menneske fremgår af, at et andet menneske mangler retten, bero på, at hindringerne for at drage fordel af sin egen oprindelige ret er blevet så meget mindre.

Man kan give afkald på den naturlige ret enten ved simpelthen at opgive den eller ved at overdrage den til andre. Hvis man *opgiver* den, er man ligeglad med, hvem der drager fordel deraf. Hvis man *overgiver* den, tilsigter man dermed en fordel for én eller flere personer. Hvis et menneske på en eller anden måde har afstået eller overgivet sin ret, så bliver han dermed *forpligtet* eller bundet til ikke at forhindre dem, til hvem retten er afstået eller overdraget, i at drage fordel af den. Man *har* altså, og det er ens *pligt*, ikke lade den handling, man har villet, være et tomt løfte. Hvis man forhindrer sin næste i at udløse den ret, man har overdraget ham, gør man sig skyldig i *uret* eller *uretfærdighed*, thi det er i så fald *sine jure*, uden retmæssig hensigt, at man har afstået eller overgivet sin ret. Derfor er *uret* eller *uretfærdighed* under verdens stridigheder noget lignende det, som skolasticerne i deres disputationer kaldte *absurditet*. Thi det, man der kaldte absurditet, vil sige, at man modsiger det, som man havde ledt i begyndelsen; på samme måde betyder det, som i verden kaldes uretfærdighed og *uret*, at man beslutter sig til at lade det være ugjort, som man fra begyndelsen besluttede sig til at gøre. Et menneske, der opgiver eller overgiver sin ret, gør det ved en erklæring eller tilkendegivelse gennem fastsatte og tilstrækkelige kendetegn over for den, som har fået overdraget denne retfærdighed. Disse tegn kan bestå blot i ord eller blot i handlinger, eller -- hvad der er det almindelige -- både i

255

260

265

270

275

280

285

290

295

300

305

310

ord og handlinger. Disse tegn er *bånd*, ved hvilke mennesker er bundet og forpligtet, bånd, som ikke har deres styrke i deres egen natur, thi intet kan lettere brydes end et menneskes ord, men som har styrken i kraft af frygten for en skadelig følge, hvis det brydes.

Når man overgiver eller opgiver sin ret, gør man det, fordi man regner med til gengæld at opnå en anden ret eller en anden fordel. Thi der er tale om en viljeshandling, og enhver søger ved en viljeshandling at opnå et eller andet *gode* for sig selv ... Denne gensidige overgivelse af ret kaldes *overenskomst*...

Ud fra den naturretslige lov, ved hvilken vi er forpligtet til at overdrage andre sådanne retfærdigheder, der, hvis de ikke bliver overdraget, forhindrer fæd blandt mennesker, følger en tredje lov: *at mennesker skal overholde deres overenskomster*; ellers er overenskomster forgæves og kun tomme ord, og retten for alle til alt bliver tilbage, og man vil stadig befinde sig i en krigstilstand.

Denne naturretslige lov er grundlaget og kilden til *retfærdighed*. Thi det, hvor der ikke er oprettet en overenskomst, er der heller ikke overgivet nogen ret -- alle har ret til alt, og derfor kan ingen handling være uretfærdig. Men når det er indgået en overenskomst, så er det *uret* at bryde den, og *uretfærdighed* er ikke andet end ikke *at overholde en overenskomst*.